

інстанції (ст. 13 ЦПК України), Верховним Судом України (ст. 353 ЦПК України), а також перегляду судових рішень у зв'язку із нововиявленими обставинами (ст. 361 ЦПК України). Законодавче закріплення інституту перегляду судових рішень є додатковою гарантією реалізації права на захист фізичної особи, права, свободи чи інтереси якої порушені, невизнані або оспорені. Хоча нормами спеціальних законів, якими регулюється механізм захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, і передбачений інститут звернення до органів вищої ланки із скаргою про скасування відповідних рішень, на практиці зазначена форма захисту досить часто не спрацьовує через недосконалість законодавства у цій сфері, а також наявність певних недоліків, що має вертикаль виконавчої влади.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що судовий захист є найбільш ефективною і дієвою формою захисту цивільних прав, у тому числі і права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Топчій В.В., к.ю.н., здобувач НАВС

Удосконалення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, зокрема під час виявлення та розкриття злочинів, залежить від обрання оптимальних форм такої спільної діяльності, відповідності її нормативно-правовим приписам з урахуванням положень кримінального процесуального законодавства, належного організаційного забезпечення, а також додержання рекомендацій теорії й практики криміналістики та ОРД.

Запропонований КПК України порядок початку досудового розслідування по суті скасовує так звану “дослідчу перевірку” за заявами та повідомленнями про вчинення злочину, адже за КПК 1960 р. переважна більшість рішень про відмову в порушенні кримінальної справи приймалися органами дізнання (оперативними підрозділами, дільничними інспекторами міліції та ін.), то за новим КПК досудове розслідування за всіма зареєстрованими заявами та повідомленнями автоматично перекладається на слідчого. Така практика призвела до перевантаження слідчих (кожен слідчий ОВС в середньому має по 100–150 проваджень), що може спровокувати небажання (ухилення) від взаємодії при реалізації оперативних матеріалів.

Одним з можливих шляхів вирішення цієї проблеми вважається прийняття найближчим часом Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів (про кримінальні проступки)”, проект якого активно обговорюється експертними групами за участю представників Генеральної прокуратури України, Головного слідчого управління МВС України та Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ. Щодо таких кримінальних правопорушень КПК України передбачено особливу (спрощену) процедуру досудового розслідування, зокрема: досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання (ст. 215); повноваження слідчого можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (тобто слідчі повинні зосередитись на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів); строки дізнання скорочені до одного місяця з можливістю їх продовження (п. 1 ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 294); не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299); не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300); при закінченні досудового розслідування кримінальних проступків слідчий зобов'язаний не пізніше 25 днів після повідомлення особи про підозру, подати на затвердження прокурору один із визначених ч. 2 ст. 301 КПК процесуальних документів (ст. 301); прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні (ч. 1 ст. 302).

Найпоширенішою формою взаємодії слідчих та співробітників оперативних підрозділів на етапі розкриття злочинів можна визнати співпрацю у складі СОГ, як при виїзді на місце події, так і в разі, коли СОГ створюється наказом начальника підрозділу для провадження при розслідуванні конкретного злочину (відповідно до п. 4 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженої наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700, утворення СОГ здійснюється за наказом начальника територіального органу внутрішніх справ, погодженого з начальником слідчого підрозділу [4]). При цьому керівником групи є слідчий, який визначений начальником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення. До її складу, як правило, залучаються співробітники, які брали участь в огляді місця події. У разі потреби залучаються дільничні інспектори міліції, на території обслуговування яких учинено кримінальне правопорушення, співробітники інших органів та підрозділів внутрішніх справ. Контроль за роботою СОГ покладається на начальника слідчого підрозділу, який за погодженням з начальником територіального органу внутрішніх справ вправі організовувати проведення оперативних нарад за участю слідчих та працівників інших органів і підрозділів внутрішніх справ з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі стану виконання доручень слідчих та взаємодії служб. Для досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на території декількох районів регіону, наказом начальника ГУМВС, УМВС, погодженим з керівником органу досудового розслідування (слідчого управління, відділу), створюється СОГ ГУМВС, УМВС; для досудового розслідування злочинів, учинених на території декількох областей (регіонів) наказом МВС створюється міжрегіональна СОГ.

Одним із внутрішніх резервів удосконалення діяльності оперативних підрозділів з розкриття злочинів є саме підвищення ефективності функціонування створених СОГ. Підвищення їх дієвості вимагає вирішення ряду організаційних питань. Серед них: чітке визначення підстав створення таких груп, уведення до їх складу найбільш досвідчених працівників (в тому числі з урахуванням їх спеціалізації та участі у реалізації матеріалів оперативних розробок), планування спільних оперативно-розшукових і слідчих заходів. Проте суттєві проблеми виникають навіть і в цій роками перевіреній формі взаємодії.

Насамперед це пов'язано з недостатньою організуючою роллю начальників міськрайлінорганів, які в порушення наказів МВС не здійснюють належний контроль за цим напрямом – щомісячні заслуховування роботи СОГ у справах про тяжкі та особливо тяжкі злочини проводяться формально, або не проводяться взагалі. Не контролюється стан виконання доручень слідчих, у тому числі в частині забезпечення участі підозрюваних у процесуальних діях. Відтак, слідчий втрачає можливості оперативного супроводу та залишається “на одинці” з кримінальним провадженням, що іноді призводить до затягування строків розслідування, а в ряді випадків – й зупинення провадження через невстановлення особи злочинця або його переховування.

Що ж стосується доручень іншим територіальним підрозділам ОВС, то КПК України передбачає право слідчого своєю постановою доручати проведення певних процесуальних дій іншому органу досудового розслідування, тобто виключно слідчим, що через “передоручення” може ускладнити шлях до необхідного результату, оскільки це вимагатиме: винесення слідчим постанови про доручення на проведення слідчої (розшукової) дії (негласної слідчої (розшукової) дії)); розгляд постанови керівником органу досудового розслідування іншого територіального підрозділу ОВС; доручення цього керівника оперативним підрозділам провести процесуальні дії; виконання

² Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14 серп. 2012 р. № 700.

доручення та надання відповіді через керівника органу досудового розслідування ініціатору. Вважаємо зазначену процедуру досить "грозміздкою" і тому пропонується ч. 6 ст. 218 КПК України доповнити повноваженням слідчого доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій безпосередньо уповноваженим підрозділам ОВС інших територіальних одиниць.

Відносини, що виникають між слідчим та оперативними підрозділами з приводу виконання доручення (вказівок) про проведення оперативно-розшукових заходів, є багаторівневими, оскільки є юридичним фактом для службових стосунків між слідчим і начальником оперативного підрозділу (міськрайліноргану), між начальником оперативного підрозділу (міськрайліноргану) й особою, яка виконує доручення або вказівку слідчого і регулюються вони відомчими нормативними актами (наказами, інструкціями тощо). У практичній діяльності деякі працівники оперативних підрозділів, незважаючи на закон, ухиляються від виконання доручень слідчого, розглядаючи це як надання допомоги слідчому у проведених слідчих діях. Причому майже половина з опитаних оперативників вважають, що слідчий і сам міг би виконати надіслані ним доручення. У свою ж чергу, 72 % опитуваних слідчих вказали, що однією з ефективних форм взаємодії слідчого з суб'єктом, який провадить ОРД, є офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому під час розслідування злочину. Така форма звільняє останнього від необхідності писати безліч доручень (чим заощаджується дорогий цінний час), дозволяє сторонам психологічно і професійно сформувати позитивні робочі контакти, оптимально використовувати методи і засоби, що є на озброєнні в оперативно-розшукових апаратів. Проте ця форма не завжди знаходить належне поширення на практиці, зокрема через психологічні непорозуміння працівників цих двох структурних підрозділів. Справа у тому, що одного дотримання законодавчих приписів не достатньо для результативної співпраці, взаємодія повинна базуватися насамперед на налагоджених особистих контактах, зацікавленому спілкуванні виконавців між собою [3].

Проблема визначення критеріїв оцінювання розкриття злочинів загострюється через відсутність спеціальних наукових розроблень, хоча практична потреба у розв'язанні цього складного завдання є надзвичайно актуальною. У жодному правоохоронному відомстві дотепер немає єдиного підходу стосовно визначення критеріїв оцінки діяльності з розкриття злочинів і тому на це "традиційно" впливає суб'єктивне ставлення керівників окремих служб. Приміром, залежно від того, який підрозділ розглядає питання оцінки результатів розкриття злочинів у звітний період (слідчий, оперативний чи адміністративний) пріоритет надають різним підходам: або враховують лише показники процесуальної роботи, або результативність ОРД, або ефективність спільних заходів тощо.

Раніше для оцінки ефективності роботи органу дізнання щодо розкриття злочинів використовували статистичні показники розкриваності, які з допоміжного аналітичного засобу перетворились на безальтернативний критерій визначення службової успішності. Ці показники не завжди були здатні адекватно відобразити реальні результати протидії злочинності (йдеться, передусім, про організовану та економічну злочинність). Остаточна оцінка роботи оперативних підрозділів та слідчих (це підтверджують дані проведених нами опитувань) має здійснюватись лише після вирішення завдань кримінального судочинства, на що націлюють положення нового КПК України. Такий підхід, коли всі органи, що беруть участь у розкритті злочинів, будуть орієнтовані на кінцеві результати, дасть змогу значно підвищити ефективність взаємодії між ними.

³ Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / Д. В. Гребельский. – М. : Акад. МВД СССР, 1977. – 226 с.